

Nr 1133

Av herrar Lothigius och Björkman, om åtgärder för att rädda gamla kulturmiljöer och stadspartier.

Gränna stad grundades 1652 vid Gränna kyrka genom ett fundationsbrev av riksdrotsen greve Per Brahe d. y. Namnet var då Brahe-Gränna. När grevskapet år 1681 reducerades räddades Gränna som stad av dåvarande landshövdingen Erik Dahlberg och fick 1693 kungliga privilegier och namnet Gränna.

Gränna har i nära trehundra år varit sin grundare troget och hållit sig inom det från början utstakade planområdet. Det är på senare tid som staden växt utanför sina rāmärken, i första hand vid södra tullen med en byggnation i nyare stilar. Karakteristiskt för Gränna är den långa raka gatan mellan södra och norra tullen, den 1 200 meter långa Brahegatan, vilken utgör en del av E 4. Ingen som åker genom Gränna kan underlåta att charmas av den stadsbild som där möter. Ännu mera levande blir denna stadsbild om man vandrar på de små tvärgatorna mellan Brahegatan och den parallella s. k. Bergsgatan i anknytning till bergen och området öster om Gränna. Brahegatan omges i sina stycken av ganska tätbyggda rader av mestadels tvåvåningshus. Utmed tvärgatorna och den övre gatan finnes i huvudsak en- och tvåvåningshus, merendels panelade eller reveterade och målade i ljusa färger. Karakteristiskt för Gränna är vackra trädgårdar som omger husen. Visst finns det likartade miljöer i ett flertal av våra mindre städer, men ingenstädes finns ett så samlat och omfattande stadsplanerat område som det Gränna stad kan uppvisa. Inne i detta gamla stadsplanerade område finns dessutom en mindre lantgård som fortfarande är i drift. Runt stadskärnan utbreder sig ett mera modernt område, vars yta snart kommer att vara betydligt större än den inre stadskärnans. På slutningen av berget ovanför det kullerstensbelagda torget ligger borgmästargården, där numera en internationell gymnasieskola skapats i Folkuniversitetets regi. Under årens lopp har Folkuniversitetet inköpt ett femtontal fastigheter utmed Bergsgatan, vilka användes som elevhem, lärosalar etc. Man har från Folkuniversitetets sida pietetsfullt bevarat den gamla bebyggelsens utseende samtidigt som man invändigt fullt moderniserat nästan varje enhet. Detta visar att man mycket väl kan behålla den yttre ramen på samma gång som man genom dagens moderna teknik utnyttjar dess olika möjligheter till bekvämlighet för de människor som bor och verkar där. Bostadsmiljön blir alltså synnerligen tilltalande. Tyvärr har under de tre senaste decennierna

den inre delen av staden sargats svårt av fastighetsägare som trott sig göra sig själva och samhället en tjänst. Ny byggnation har infogats som dock tyvärr inte miljömässigt passar in i den gamla stadsbilden. Bakgrunden till detta är bristande kunskap och förståelse för värdet att behålla den gamla karaktären. Trots detta i flera stycken gjorda ingrepp, som framgent kommer att kallas vandalisering, bibehåller Gränna stad som huvudintryck och helhetsbild karaktären av en 1700- och tidig 1800-talsenhet som är enastående för en stad i det svenska inlandet. Jämförelser kan endast göras med Visby och Stockholms Gamla stan.

Den lagstiftning som för närvarande skyddar kulturhistoriskt värdefull bebyggelse räcker inte för att bevara den traditionsrika bebyggelsen inom staden. Den kulturhistoriska miljön kommer att spolieras om man inte omedelbart vidtar åtgärder. Vid 1969 års riksdag väcktes motioner i kamrarna om bevarande av de kulturhistoriskt värdefulla delarna av Visby stad. Man åberopade särskilt de franska bestämmelserna från den 4 augusti 1962 och den 13 juni 1963, där genom lagstiftning ett område med historiskt och estetiskt värdefull bebyggelse kunde förklaras som skyddat område. De senare bestäms av regeringen och ett särskilt tillsatt utskott. De kommunala myndigheterna har möjlighet att delta i beslutet. En plan skall upprättas för det fastställda skyddsområdet, en särskild arkitekt utses o. s. v. Kostnaderna för planen betalas av staten, saneringen av området skötes av ett särskilt inrättat bolag, där staten, kommunen och enskilda fastighetsägare är gemensam ägare. För finansiering av restaureringen utgår statliga och kommunala bidrag och lån. Den franska lagstiftningen är utomordentligt tilltalande och borde även i viss mån kunna tillämpas här.

Riksantikvarieämbetet har i sitt remissvar till motionerna 1969 om Lex Visby uttalat sig för att den franska lagstiftningen har stort intresse och anser det vara av stort värde att få utrett i vilken mån en sådan lagstiftning kan tillämpas på svenska förhållanden. Det påpekas att kommunernas del av ansvaret för planarbetet och finansieringsfrågorna därvid bör uppmärksammas. Man säger också att det i många fall inte är fråga om ett fullständigt bevarande av befintlig bebyggelse utan om en lämplig planläggning av stadsfunktionerna samt en nybebyggelse. Planverket har också uttalat sig positivt. Man vill lösa frågan om den äldre stadsmiljöns vård och framtida funktion rent plantekniskt administrativt så att detta vinner generellt beaktande vid den kommunala fysiska planeringen.

Utskottet, som 1969 behandlade dessa motioner, var i stort sett positivt till att något måste göras. Man tror att bristande skydd för bebyggelse och miljöer skall förbättras genom det pågående lagstiftningsarbetet. Utskottet säger också att problem i samband med bevarande av grupper av byggnader väntas komma att beröras av 1965 års musei- och utställningssakkunniga. Till detta kan sägas att det knappast torde ligga i musei- och utställningssakkunnigas direktiv att behandla en hel innerstads planerande med den

omfattning som detta har. Utskottet har löst frågan genom att skriva till Kungl. Maj:t med anhållan om motionernas överlämnande till saneringsutredningen. Läser man dennas direktiv finnes där ingenting som säger att man skall ta upp gamla kulturmiljöer till behandling eller planändring av ifrågavarande art; saneringsutredningen behandlar i princip ett annat ämnesområde. Den har dessutom så stora och långsiktiga arbetsuppgifter att denna miljöfråga kommer att helt försvinna i dess verksamhet. Det är därför nödvändigt att en särskild utredning ägnar sig åt dessa problem för att snabbare kunna insätta åtgärder, ävensom en prioritering, så att de värdefullaste och aktuella områdena kommer under behandling. Gränna stad hör förvisso i likhet med Visby till de mest aktuella landsortsstäderna.

Med stöd av vad ovan anförts hemställas,

att regeringen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en särskild utredning för att snarast rädda gamla kulturmiljöer och stadspartier i de städer och samhällen där detta synes mest angeläget.

Stockholm den 28 januari 1970

Carl-Wilh. Lothigius (m)

Folke Björkman (m)